

MANJURLARNING ICHKI XITOYGA BOSTIRIB
KIRISHI VA LI ZI CHENG (李自成)NING
CHING(QING 清)GA QARSHI KURASHINING
TARIXIY-METODOLOGIK ASOSLARI

Matyakubov Ikrom Botirovich

*Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat Pedagogika universiteti
mustaqil tadqiqotchisi*

ИСТОРИЧЕСКИЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ
ОСНОВЫ ВТОРЖЕНИЯ МАНЬЧЖУРОВ ВО
ВНУТРЕННИЙ КИТАЙ И БОРЬБЫ ЛИ ЦЫ
ЧЭНА (LI ZI CHENG 李自成) ПРОТИВ ЦИН
(QING 清)

Матьякубов Икром Ботирович

*Независимый исследователь Ташкентского
государственного педагогического университета им. Низами*

THE HISTORICAL METHODOLOGICAL
FOUNDATIONS OF THE MANCHURIAN
INVASION OF INNER CHINA AND THE
STRUGGLE OF LI ZI CHENG (李.) AGAINST
CHING(QING 清)

Matyakubov Ikrom Botirovich

*Independent researcher at Tashkent State Pedagogical University
named after Nizami*

Annotatsiya: Tarix siyosat va diplomatiyaning otasidir. Tarixga oshno bo'lgan insonlar kelajakdagi xatoliklardan mustasno bo'ladi hamda boshqa millat vakili bilan munosabatda o'ziga xos ilg'or fikrlari bilan ajralib turadi.

Kalit so'zlar: metod, diplomatiya, boj-xiroj, didaktik, emissar, siyosiy qaramlik, assimillatsiya.

Аннотация: История отец политики и дипломатии. Люди, знакомые с историей, избегают будущих ошибок и будут иметь свои собственные передовые идеи в отношении других этнических групп.

Ключевые слова: метод, дипломатия, дань, дедукция, эмиссар, политическая зависимость, ассимиляция.

Annotation. History is the father of politics and diplomacy. People familiar with the story will avoid future mistakes and will have their own innovative ideas about other ethnic groups.

Key words: method, diplomacy, tribute, deduction, emissary, political dependence, assimilation.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION). Pedagogika jihatidan Xitoy tarixiy diplomatiyasini o'rgatish va tushuntirishning

bir necha usullari bor. Tarix fani o'z o'rnida gumanitar fan bo'lib, gapirib berish, rasm ko'rsatish, xarita orqali tushuntirish, kino va video filmlar orqali

E-mail:

ikromatyakubov@gmail.com

[Orcid: 0009-0007-9157-](https://orcid.org/0009-0007-9157-573X)

[573X](https://orcid.org/0009-0007-9157-573X)

anglatish va shu kabi ko‘plab usullari mavjud. Ushbu usullarni tinglovchi talabalarning ongiga singdirishda (didaktik) tarbiyaviy ahamiyatga molik jihatlarni aytib o‘tmasdan ilojimiz yo‘q. Tarixdagi bo‘lib o‘tgan yutuqlarni bo‘rttirib ko‘rsatish va shu orqali tinglovchilarning ruhlanishiga sabab bo‘luvchi omillarni topib, uni tarixiy haqiqat bilan bog‘lab aytib o‘tish lozim.

ADABIYOTLAR TAHLILI (АНАЛИЗ ЛИТЕРАТУРЫ/LITERATURE ANALYSIS).

Li Zi Cheng (李自成) boshchiligidagi dehqon qo‘zg‘olonchilari armiyasi Pekinda Ming (ming 明) hukmronligini ag‘darib, Shimoliy Xitoyni o‘ziga bo‘ysundirgach, Buyuk devor ortidan Xitoyga ochko‘zlik bilan qaragan manjurlarning agressiv kuchlari bilan bevosita aloqaga chiqqan. O‘sha paytda dehqon qo‘shinlari uchun asosiy xavf janubda qolgan Ming (ming 明) sulolasi qo‘shinlari qoldiqlarining qarshi hujumi emas, balki manjur bosqinining tahdidi bo‘lgan. Manjurlar butun mamlakatni zabt etish umidida o‘z vaqtida Xitoyga bostirib kirishga oldindan tayyorgarlik ko‘rganlar. Bundan tashqari, xitoylik Fan Ven-Cheng(范文程)¹ va Hong Cheng Chou(洪承疇) yordamida ular haqiqiy qarshilik ko‘rsatishi mumkin bo‘lgan yagona kuch dehqon qo‘zg‘olonlari armiyasi ekanligini anglab yetganlar. Endi ular janubiy katta yurishni boshlashga qaror qilishgan. Bunday sharoitda dehqonlar armiyasining asosiy vazifasi manjur bosqiniga qarshi milliy kurashga aylangan. [1]

O‘sha paytda manjurlarga qarshi mudofaa Minglar tomonidan tayinlangan Ningyuan qo‘mondoni Wu San-gui(吳三桂) tomonidan amalga oshirilgan. Uning qo‘shinlari Shanxayguanni qo‘riqlagan. Manjurlarni Shanxayguan orqasida ushlab turish uchun, shuningdek, Wu San-gui(吳三桂) katta qo‘shinning boshida ma‘lum bir kuchni ifodalaganligini hisobga olib, Li Zi Cheng (李自成) uni o‘z tomoniga tortishga harakat qilgan. Wu San-gui(吳三桂)ga otasi Vu Syanning maktubi va chegarani qo‘riqlayotgan askarlarni mukofotlash uchun qirq Ming (ming 明)liang kumush bilan bir

xabarchi yuborgan. Avvaliga Wu San-gui(吳三桂) ikkilanib qolgan. Ammo uning shaxsiy manfaatlari amaldorlar va mulkdorlar sinfining vakili sifatida davlat va millat manfaatlariga zid kelganligi sababli, u o‘zining shaxsiy mansabi uchun millat davlatini qurbon qilishga qaror qilgan, manjurlarga taslim bo‘lgan. Ixtiyoriy ravishda manjurlarning Xitoyga bostirib kirishiga sherik sifatida qatnashgan. Wu San-gui(吳三桂) Ching shahzodasi-regent Dorgunga maktub yuborgan va unda u dehqon armiyasi bilan kurashish uchun qurolli yordam so‘ragan. [2]

MUHOKAMA (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION). Manjurlarga to‘g‘ridan-to‘g‘ri qarshilik ko‘rsatish va Wu San-gui(吳三桂) isyonini bostirish uchun Li Zi Cheng (李自成) shaxsan 200 000 kishilik armiyani sharqqa yurishga boshqargan. Keyin Wu San-gui(吳三桂) dehqon armiyasiga nisbatan haqorat va tuhmatga to‘la bayonot chiqargan hamda amaldorlar va yer egalarini unga birgalikda hujum qilishga chaqirgan. Shu bilan birga, Wu San-gui(吳三桂) Dorg‘undan manjurlarning oldinga siljishini tezlashtirishni so‘ragan. Yiliangshida² Dorg‘un katta kuchlari bilan Buyuk Xitoy devorini aylanma yo‘l bilan bosib o‘tgan dehqonlar qo‘shinining avangardlarini mag‘lub etib, Shanxayguanga yaqinlashgan. Wu San-gui(吳三桂) shahar darvozalarini ochgan va uni (1644-yil may oyning oxiri) non, tuz bilan kutib olgan. [4]

Xitoyni zabt etish niyatida bo‘lgan Do‘rg‘un o‘zining agressiv rejalarini yashirish uchun mamlakat ichidagi sinfiy kurashdan foydalanishga qaror qilgan. Wu San-gui(吳三桂)ga yozgan javob maktubida u shunday deb yozgan edi: “Qaroqchilar poytaxtni egallab olishgan va Ming (ming 明) imperatori og‘riqli o‘limga duchor bo‘lganini eshitdim. Meni qamrab olgan g‘azabning kuchini sizga aytib bera olmayman. Shuning uchun men insoniylik va adolat yo‘lida qo‘shinimni ko‘taryapman va qaroqchilar albatta yo‘q qilinishiga umid qilaman”. Manjurlar Xitoyni ko‘p yillar davomida bo‘ysundirgan vayronagarchilik va talon-

¹ Shenyangdan Siutsai (Xiucai 希彩). U birinchi bo‘lib manjurlar tomoniga o‘tgan va keyinchalik Chingga xizmat qilgan “davlat tashkil etish davrida o‘zini ko‘rsatgan xitoy amaldori” deb atalmish boshliq bo‘lgan.

² Xebey provinsiyasi Lingyu shahri(河北省, 领域) dan 70 li shimolda joylashgan Buyuk devordagi o‘tish joyi.

tarojni oqlashga urinib, o'sha maktubida shunday yozgan edi: "Minglar bilan do'stlik o'rnatish maqsadida biz ularga ko'p marta xabarlar yubordik, lekin Ming (ming 明) hukmdori va uning vazirlari javob bermadi. Shuning uchun bizning mamlakatimiz misol yordamida Ming (ming 明) suvereniteti o'ziga kelib, biz bilan do'stlik rishtalarini o'rnatishiga umid qilib, uchta yurish qilgan edik. Wu San-gui(吳三桂)Dorgun hammaga tushunarli bo'lishini istardiki, nafaqat Wu San-gui(吳三桂)ning o'zi «vassallik mavqeiga ko'tariladi». Balki u va uning oilasi shaxsiy xavfsizlikka ega bo'lib, tog'lar va daryolar abadiy bo'lganidek avlodlari abadiy qoladilar. Boylik va shon-shuhratdan bahramand bo'lishlari abadiydir». Bu urug'chi Ming (ming 明)byurokralari va yer egalarining xudbin manfaatlariga javob bergan. Shuning uchun uning rejasi juda samarali bo'lib, manjurlar tomoniga insofsiz va vijdotsiz amaldorlar hamda yer egalarining ommaviy o'tishini ta'minlagan. Bu janubdagi sulolaga nafaqat dehqonlar armiyasiga, balki Ming (ming 明)hokimiyatiga qarshi hujum uyushtirishga yordam bergan. [6]

Biroq, makkor Ching bosqinchisining bu qabih nayrangidan faqat aqli muvozanatini yo'qotib, boshini yo'qotgan Ming (ming 明) amaldorlari va yer egalarigina xushomad qilishgan. Xalq ommasi va milliy o'zlikni anglagan xizmatchilarning bir qismi vatanga sadoqatini saqlab qolgan.

Wu San-gui(吳三桂) tomonidan iliq kutib olingan Chinglar Buyuk devordan o'tib ketganda, Li Zi Cheng (李自成) o'z kuchlarini yig'ib, Manjur armiyasining keyingi yo'lida mudofaa pozitsiyalarini egallagan. Keyin Do'rg'un Wu San-gui(吳三桂)bo'linmalariga Li Zi Cheng (李自成)ning dehqon qo'shini bilan birinchi bo'lib jangga kirishishni buyurgan. Uni yo'q qilishga umid qilgan. Bu orada, Ching qo'shinlari qulay daqiqani kutib, kuch to'plashgan. Tushlikda, jangning o'rtasida ular to'satdan Wu San-gui(吳三桂) bo'linmalarining o'ng qanotidan zarba berishgan, buning natijasida dehqonlar qo'shini katta yo'qotishlarga duch kelgan. Li Zi Cheng (李自成) shoshilinch ravishda

chekinishi kerak bo'lgan. Jangdan so'ng, Wu San-gui(吳三桂) manjur uslubida sochini oldirib, Do'rg'unni ziyorat qilish uchun Ching lageriga kelgan va o'zini Chinglarning vassali deb tan olgan. Do'rg'un Wu San-gui(吳三桂) qo'shinlarni to'plash va dehqon armiyasini ta'qib qilishni boshlashga buyruq bergan. [8]

Pekinga qaytib, Li Zi Cheng (李自成) to'rtinchi oyning 29-kunida Wuying saroyida imperator taxtiga o'tirgan; Bu ramziy harakati bilan u manjur bosqiniga qarshilik bayrog'ini ko'targan va Xitoy xalqining Chingga qarshi oxirigacha kurashishga qat'iy qarorini bildirgan. Ertasi kuni armiya boshchiligida va ko'p odamlar hamrohligida u Pekinni tark etib, Guanjongga qaytish niyatida va Shensi (陝西)dan Chinglarga qarshilik ko'rsatish uchun baza sifatida foydalangan. Li Zi Cheng (李自成) kuchini saqlab qolish uchun Pekindan chekingan. O'sha davrdagi vaziyat shuni taqozo etgan. Biroq, uning o'zi va uning armiyasining asosiy qo'mondonligi obyektiv tarixiy sharoitlar tufayli inqilob qurolli kuchlarining siyosiy yo'nalishni doimiylikini ishlab chiqa olmagan va rivojlantira olmagan.

NATIJARLAR (РЕЗУЛЬТАТЫ / RESULTS). Do'rg'un Li Zi Cheng (李自成)ni ta'qib qilish uchun qo'shin yuborgan. Shunji imperatorining Xitoyga kirishini mamnuniyat bilan kutib olgan va poytaxt Pekinga ko'chirilganligini e'lon qilgan. Manjur hukmdorlari butun Xitoyni bosib olish niyatlarini rasman e'lon qilganlar. Ular Xitoy amaldorlari va yer egalarini ular bilan birgalikda dehqonlar armiyasini yo'q qilishga chaqirishda davom etganlar. Xitoy xalqining e'tiborini qarshilik ko'rsatishdan Manjur zo'ravonligiga, sinfiy kurashga o'tkazishga harakat qilishgan, shuningdek, aldash va poraxo'rlik orqali kuch ishlatishgan. Ming (ming 明) byurokraliyasi va yer egalari «banditni o'z otasi deb tan olganlar»³. Shunday qilib, manjurlar e'lon qilgan e'londa shunday deyilgan: «Adolat armiyasi sizga suverenitet uchun qasos olishga yordam beradi... Hozirgi kunda faqat «Chuan Vang qaroqchilari» qatl qilinadi, kamtarlik bilan kelgan amaldorlar esa lavozimlarga tiklanadi...» deb e'lon qilingan yana bir e'londa: «Agar armiyamiz o'tadigan viloyat va

³ Manjur bosqinchilari.

tumanlarda sochini soʻzsiz kesadiganlar topilsa. taslim boʻling, shahar darvozalarini oching va gʻolibning rahm-shafqatiga erishasiz. Ular darhol martaba va maosh olaganlar. Ularning avlodlari boylik va shon-sharafni abadiy saqlab qolgaylar. Shu bilan birga, Xitoy xalqining qarshiligidan qoʻrqib, manjurlar ham qoʻrqitish uchun murojaat qilganlar: «Itoatsizlik boʻlsa, aybsizni ham, aybdorni ham yoʻq qiladigan, hammani shafqatsizlarcha qirib tashlaydigan katta qoʻshin keladi».[3]

Afsuski, manjurlar Xitoyga bostirib kirib, Li Zi Cheng (李自成)ning dehqon armiyasini qattiq magʻlubiyatga uchratgan paytda, uning qoʻmondonlari oʻrtasida nizo boshlangan. Chekinish paytida Niu Jin-sing (牛金星) tuhmat qilib, Li Yan (李艳)ni oʻldirgan. Bu koʻpchilik askarlar oʻrtasida norozilik va qoʻmondonlik shtabidagi kelishmovchiliklarga sabab boʻlgan. Baʼzi yer egalari fursatdan foydalanib, chin qoʻshinlarini qoʻllab-quvvatlash uchun qurolli otryadlar tuzishga kirishganlar. Natijada, manjurlar Shimoliy Xitoyning ilgari Dashun (大舜) davlati tomonidan nazorat qilingan hududlarini egallashga muvaffaq boʻlganlar. Li Zi Cheng (李自成) Guanjongda mustahkam oʻrnashib olishga ulgurmasidan oldin, Ching qoʻshinlari gʻarbiga katta yurish boshlaganlar. 1645-yil bahorida Ching generallari Ejige (耳机各) va Dodo (豆豆) xoinlar Wu San-gui(吳三桂), Shang Ke-si(Shang Ke-xi 尚可喜) va Kong Yu-de(空余得) qoʻmondonligi ostida Sianga ikki tomondan hujum qilishgan. Li Zi Cheng (李自成) qoʻshinlari Vuguanni tark etib, Guanjongni tark etib, sharqda Syanyan tomon yoʻl olishgan. Ching qoʻshinlari iziga tushgan edi va Li Zi Cheng (李自成) Vuchangga, keyin esa gʻarbiy tomonga chekinishga majbur boʻlgan. Aprel oyda u Tongcheng(桐城) yaqinidagi Jiugongshan(九宮山) togʻlariga yetib borgan va u yerda yer egasi qurolli kuchlari tomonidan asirga olinib, oʻldirilgan. [4]

⁴ Yer egalari 670 million sichuanliklarni (Ming davrining oxiridagi butun Xitoy aholisidan oʻn baravar koʻp) qirib tashlashni Jang Syan-Jong (Zhang Xianzhong 张献忠)ga tuhmat bilan bogʻlaganlar. Biroq, Lyu Syan-Ting(Liu Xianting 刘贤挺) oʻzining “Guangyandagi eslatmalar” (“Guangyang zazhi gua 光阳杂志”) kitobining ikkinchi jildida shunday yozadi: “Men Jang Syan-Jong (Zhang Xianzhong 张献忠)

Li Zi Cheng (李自成) vafotidan soʻng, uning qoʻshinlarining qoldiqlari (300 mingdan ortiq kishi) manjurlarning oʻz tomoniga oʻtishga chaqiruvini rad etishgan va Li Zi Cheng (李自成)ning jiyani Li Jin(李靖) (Li Guo 利国) va general Xao Yao-chi(好姚琦) hamda noibi Xuguan(壶关) boshchiligida, Chingga qarshi kurashigan. Janubiy Ming (ming 明) qarshilik kuchlari qoʻmondoni Xe Tengjiao(河童交) qoʻmondonligi bilan birlashganlar va bosqinchilarga qarshi shafqatsiz kurashni davom ettirishgan. Bu vaqtda Jang Syan-Jong (张献忠) boshchiligidagi dehqonlar qoʻshini hukmronligi ostida boʻlgan Sichuan (四川)da yuqorida aytib oʻtilganidek, Dasi (大西) davlati tashkil topgan. Janubiy Ming (ming 明)sulolasiga qarshi hujumda qatnashgan Ching armiyasi Gʻarbiga eʼtibor bermagan va faqat 1646-yilda (Janubiy Ming (ming 明)Longwu Tang-wang hukmronligining 2-yili) birinchi marta Xao Ge (郝歌) va Wu San-gui(吳三桂) qoʻmondonligi ostida Sichuanga qarshi qoʻshinlarni yuborgan. [5]

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). Jang Syan-Jong (张献忠) Sichuan yer egalariga nisbatan qattiq qatagʻon⁴ siyosatini olib borgan. Shu bilan ularning qarshiliklarini qoʻzgʻatgan. Ming (ming 明) armiyasi Sichuanga hujum boshlaganida, Jang Syan-Jong (张献忠) qoʻshinlari Chengduni tark etib, shimolga borishlari kerak edi, u erdan manjurlar tomonidan bosib olingan Sianga hujum qilishni maqsad qilgan. Ammo aynan shu vaqtda xoin Liu Jin-jun(刘靳準) Ching qoʻshinlarini Fengxuanshan(风黄山) togʻlariga olib brogan. Sichong (Sichuan provinsiyasi) yaqinida Jang Syan-Jong (张献忠) bilan uchrashgan. Jang Syan-Jong (张献忠)da oʻq bilan urib yiqildi. Uning oʻlimidan keyin generallar Li Ding-guo(李定国) va Sun Ke Wang(孫科王) omon qolgan qoʻshinlarni janub Guyjouga olib ketib, Yunnanni egallab olishgan. Chingga qarshilik

Xanjou (Hanzhou 汉州)ga kelganimda birorta odamga tegmaganini eshitdim. Men Lou De-gong (Lou Degong 楼德公)dan bu haqda soʻraganimda, u haqiqatan ham shunday ekanligini tasdiqlagan”. Sichuan (Sichuan 四川) aholisining keskin qisqarishining asl sababi shundaki, keyingi oʻn yil ichida manjur qoʻshinlari “son-sanoqsiz” odamlarni oʻldirgan.

ko'rsatishga faol tayyorgarlik ko'rishni boshlaganlar.

**ADABIYOTLAR RO'YXATI
(ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА /
REFERENCES)**

1. Бичурин Н.Я. //Записки о Монголии// – Санкт Петербург: 1828. – С.173.
2. Воробёв М. В. ЧжурЧжени и государства Цзин. – Москва: Наука, 1975. – С. 322.
3. Кычанов Е.И. Манголы в VI первой половине XII в.// Дальний Восток и соседние территории в средние века. История и культура Востока и Азии. // – Новосибирск, 1980. – С.302.
4. Кычанов Е. И. //Тангуты о Китае (по тангутским первоисточникам)-Сибирь, Центральная и Восточная Азия в средние века. История и культура востока Азии. – Новосибирск: 1975. – С120.
5. Розова М Г//История дома Цзинь, царствовавшего в северной части Китая с 1114-год по 1234-год. – Москва: Наука, 1956. – С81.
6. Шанюе//Очерк история Китая с древних времён до опийной войны// – Москва: 1959. – С.184.
7. 李洲住, 柏平 “辽, 金, 西夏史 “北京 2000 年 114-154 页 (li Zhouzhu Baiping “Liao, Jin, Xixia shi”, Beijing 2000nian 114-154ye)
8. “二十四史” 北京 1910 年 142-180 页 (“Er shi si shi” Beijing 1910 nian 142-180ye)
9. 竹片 “辞海”北京 1976 年 (Zhu pian “Ce hai” Beijing 1976 nian)

